

ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

THE THEORETICAL DIMENSION OF MODERN SOVEREIGNTY RESEARCH

Березневич В.О., аспірантка кафедри
загальної теорії права та держави

Національний університет «Одеська юридична академія»

Суверенітет, визнаний однією з найважливіших та найбільш обговорюваних концепцій у політичній теорії та міжнародних відносинах, продовжує залишатися предметом пильного аналізу в контексті сучасних викликів та змін. Незважаючи на те, що поняття суверенітету має свої корені в історичних практиках та філософських роздумах минулих епох, його сутність та роль в сучасному світі визначаються новими реаліями та викликами.

Сучасні процеси глобалізації, технологічного прогресу та міжнародних конфліктів ставлять під сумнів традиційні уявлення про суверенітет держав. Зокрема, питання про обмеження суверенітету в умовах міжнародного співробітництва та міжнародного права, а також загрози кібербезпеці та приватності відкривають нові горизонти для розуміння та застосування цього концепту.

У цьому дослідженні буде розглянуто теоретичний вимір сучасного суверенітету з урахуванням його історичного контексту, основних теорій та викликів, що стоять перед ним у сучасному світі. Це дослідження має на меті систематизацію знань та розширення розуміння того, як суверенітет функціонує у сучасних умовах та які перспективи розвитку він може мати в майбутньому.

Необхідність такого аналізу випливає з необхідності адаптації традиційних концепцій до нових викликів та умов, що визначають сучасний світовий порядок.

Дослідження теоретичного виміру сучасного суверенітету є надзвичайно актуальним у зв'язку з різноманітністю викликів, що постають перед державами та міжнародним співтовариством у сучасному світі. Напрямок глобалізації, з одного боку, зближує національні економіки та суспільства, але, з іншого боку, ставить під питання традиційне розуміння суверенітету. Контроль за кіберпростором та захист особистих даних стають основоположними аспектами сучасного суверенітету. Дослідження цього питання необхідне для розуміння, як держави адаптуються до цих викликів та визначають свої стратегії захисту. Додатково, міжнародні конфлікти та політичні трансформації, які відбуваються в різних частинах світу, підкреслюють необхідність перегляду традиційного уявлення про суверенітет. Враховуючи глобальний характер багатьох сучасних викликів, держави змушені шукати баланс між своїм внутрішнім суверенітетом та необхідністю міжнародного співробітництва.

Ключові слова: суверенітет, глобалізація, класичні підходи, міжнародний конфлікт, кібербезпека, міжнародні конфлікти.

Sovereignty, recognized as one of the most important and discussed concepts in political theory and international relations, continues to be the subject of close analysis in the context of contemporary challenges and changes. Even though the concept of sovereignty has its roots in historical practices and philosophical reflections of past eras, its essence and role in the modern world are determined by new realities and challenges.

Modern processes of globalization, technological progress, and international conflicts call into question traditional ideas about the sovereignty of states. In particular, the issue of limiting sovereignty in the context of international cooperation and international law, as well as threats to cyber security and privacy, opens new horizons for the understanding and application of this concept.

This study will examine the theoretical dimension of modern sovereignty, taking into account its historical context, the main theories, and the challenges facing it in the modern world. This study aims to systematize knowledge and expand understanding of how sovereignty functions in modern conditions and what prospects for development it may have in the future.

The need for such an analysis stems from the need to adapt traditional concepts to new challenges and conditions that determine the modern world order.

The study of the theoretical dimension of modern sovereignty is extremely relevant in connection with the variety of challenges facing states and the international community in the modern world. The direction of globalization, on the one hand, brings national economies and societies closer, but, on the other hand, calls into question the traditional understanding of sovereignty. Cyberspace control and personal data protection are becoming fundamental aspects of modern sovereignty. Research on this issue is necessary to understand how states adapt to these challenges and determine their protection strategies. Additionally, international conflicts and political transformations taking place in different parts of the world emphasize the need to revise the traditional notion of sovereignty. Given the global nature of many modern challenges, states are forced to find a balance between their internal sovereignty and the need for international cooperation.

Key words: sovereignty, globalization, classical approaches, international conflict, cyber security, international conflicts.

Суверенітет є ключовим поняттям у політичній теорії та міжнародних відносинах, яке визначає владу та авторитет держави над її територією, населенням та рішеннями внутрішньої та зовнішньої політики. У науковому контексті, термін «суверенітет» описує необмежену та незалежну природу влади держави, що виражається у її здатності самостійно приймати рішення та визначати власні правила без втручання з боку інших держав або зовнішніх суб'єктів.

Однак, визначення суверенітету може варіюватися залежно від контексту і застосування, оскільки воно включає як внутрішні, так і зовнішні аспекти влади. Внутрішній суверенітет стосується здатності держави контролювати та регулювати свої внутрішні справи, такі як законодавство, політика та економіка, без зовнішнього втручання. Зовнішній суверенітет відноситься до здатності держави займати незалежну позицію в міжнародних відносинах, укладати договори та вести зовнішню політику без зовнішнього тиску або контролю.

Таким чином, суверенітет є важливим поняттям, що визначає основу для функціонування сучасних держав та формування міжнародних відносин, і його розуміння в науковому контексті вимагає ретельного аналізу і визначення його основних характеристик та аспектів.

Поняття «суверенітет» виникло від французького терміну *souveraineté*, що означає «найвища влада». Суверенітет означає абсолютне верховенство, незалежне від будь-яких обставин, сил і осіб; самостійність держави у всіх сферах, як зовнішніх, так і внутрішніх. У сучасних умовах суверенітет розглядається як верховенство влади держави всередині її кордонів та її незалежність від будь-якої іншої держави [9, с. 699].

Ідея суверенітету пройшла довгий еволюційний шлях протягом історії існування держави – від давніх часів і до наших днів. Момент виникнення концепції «суверенітету» можна віднести до пізнього Середньовіччя, коли відбувалася боротьба з феодалною роздробленістю і стремління до централізації державної влади з одного боку,

та прагнення до звільнення світської влади від впливу церкви з іншого [8, с. 67–70]. У період з XIV по XVI століття суверенна влада в країнах Західної Європи почала активно консолідуватися в руках монархів. В цей час держава почала відокремлюватися від впливу церкви та стала повноцінним міжнародним учасником з централізованим управлінням. Одночасно з цим формувалася можливість вести зовнішню політику без потреби узгодження з представниками католицької церкви.

Термін «суверенітет» був вперше введений французьким філософом Жаном Боденом у його творі «Шість книг про республіку» [2]. Боден стверджував, що суверенітет – це постійна та абсолютна влада держави, яка є її сутністю і особливістю. Відсутність суверенітету, за словами Бодена, свідчить про відсутність самої держави. Він розглядав два аспекти суверенітету: постійність державної влади, яка не має обмежень у часі, і абсолютний характер цієї влади, який не піддається впливу жодних факторів.

Після завершення Тридцятилітньої війни у період 1618–1648 років і укладання Вестфальського договору, поняття «суверенітет» отримало новий витяг, де боротьба за територію стала головною силою для існування держави [1, с. 2]. Розділ державних територій в Європі та боротьба за визнання їх незалежності стали ключовими виявами суверенітету. Отже, суверенітет тепер виявляється не лише через внутрішні аспекти, але й через значущість для зовнішніх стосунків держави.

Ще одним важливим ученим, що вніс вагомий вклад у розвиток теорії суверенітету, був Томас Гоббс. Він розглядав державу як результат соціального договору між людьми, який покладав край «війні всіх проти всіх». Основне завдання держави, на думку Гоббса, полягало в забезпеченні миру та безпеки. Саме держава виступала як абсолютний суверен, представлений однією особою або колективним органом управління. Громадяни свідомо передавали частину своїх повноважень суверенові, тому держава несла відповідальність перед суспільством за свої дії [5, с. 46]. За Т. Гоббсом, суверенна влада має свої межі – вона не є абсолютною і не поширюється за межі меж держави. Суверен не має права наказувати іншим країнам та їхнім громадянам.

Теоретичні концепції Ж. Бодена та Т. Гоббса знайшли своє відображення в ідеях «народного представництва», яке було розроблено Жан-Жаком Руссо. За Руссо, суспільний договір, укладений народом, робить його сувереном. Він вважав, що суверенітет пов'язаний з колективною волею народу, а не індивідуальною волею. У своїй праці «Про суспільний договір, або принципи політичного права» [6] Руссо детально розглядає суверенітет та його права, підкреслюючи, що він залежить від загальної волі та інтересів, і завжди діє в межах закону. Руссо переконував, що суверенітет може існувати лише в монархії, де сувереном може бути лише одна особа [4, с. 90].

Нові ідеї щодо концепції суверенітету вніс німецький соціолог Макс Вебер, який досліджував його з точки зору насильства. Суверенітет, за словами вченого, означає монополію держави на використання насильства, що виявляється у відносинах панування та підкорення. Ефективність держави, на думку Вебера, полягає в її здатності забезпечити безпеку та свободу громадян, водночас виявляючи політичну волю та дотримуючись закону. Вебер описував також адміністративні механізми, що беруть участь у формуванні суверенітету [3]. Карл Шмітт, німецький політичний філософ, вважав, що демократія полягає у тотожності між правителями та «підкореними», заснована на принципі єдності народу та суверенності його волі. Хоча політичне життя може бути демократичним, зауважував Шмітт, влада завжди зберігає можливість вживати насильство як останній захід [7].

У сучасній суспільно-політичній думці виявляються неоліберальні погляди на державний суверенітет, які роз-

різняють кілька форм цього поняття. По-перше, державний суверенітет означає верховенство влади всередині країни та у зовнішній політиці. По-друге, суверенітет може мати національні аспекти, формуючи такий вид, як національний суверенітет, коли нація має право визначати політичний курс, забезпечувати політичну волю, а навіть розглядати можливість створення власної держави. Таким чином, можна виділити два різновиди суверенітету – національний та державний, де національний суверенітет виступає як фундамент держави, а державний суверенітет – як одна з форм реалізації суверенітету нації в державі. Суверенітет звужує свій спектр – суверенітет народу переходить до адміністративного регулювання, що є гарантією легітимності існуючої політичної системи. З цього приводу можна говорити також про два інші аспекти суверенітету – державний суверенітет та індивідуальний суверенітет, останній з яких втрачає своє значення в умовах глобальних змін.

Згідно зі статтею 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй, всі члени ООН зобов'язані утримуватися від загрози або застосування сили у міжнародних відносинах, як проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і у будь-який інший спосіб, що не відповідає цілям ООН [10]. Відповідно до Статуту ООН та інших міжнародних документів, у XX столітті принцип суверенної рівності держав та право націй на самовизначення сприяли закріпленню концепції національного суверенітету в міжнародних відносинах. Це призвело до заборони будь-яких агресивних дій з боку однієї держави проти іншої та порушення державного суверенітету. Проте, цей принцип порушувався неодноразово.

Розуміння національної держави претерпіло значні зміни протягом останніх двадцяти років. Цей процес обумовлений двома основними чинниками: зовнішнім тиском з боку транснаціональних корпорацій, міжнародних організацій та наднаціональних структур, а також внутрішнім фактором – наростанням сепаратистських настроїв серед населення провідних країн світу та зміцненням тенденції до більшої автономії національних та релігійних меншин всередині країни. Ці процеси впливають на еволюцію національної держави та переосмислення поняття суверенітету в цілому.

Сучасні виклики для суверенітету включають широкий спектр факторів, що впливають на здатність держав контролювати свої внутрішні та зовнішні справи без зовнішнього втручання.

Глобалізація, як складний процес економічної, політичної та культурної інтеграції на міжнародному рівні, має значний вплив на національний суверенітет держав. Цей вплив проявляється у різних аспектах. По-перше, глобалізація призводить до зростання взаємозалежності між державами та створює загальний контекст, у якому національний суверенітет стає менш ефективним. Під впливом глобальних економічних та фінансових ринків, держави втрачають частину контролю над своєю внутрішньою економікою та фінансовою політикою. По-друге, глобалізація зближує культури та створює єдиний світовий простір, що може призвести до загрози національному суверенітету в сфері культурної ідентичності та мови. Зростаюча мобільність людей та обмін ідеями сприяють поширенню глобальних культурних та соціальних моделей, що може викликати втрату унікальності та самовизначення національних культур. По-третє, у сфері політики, глобальні виклики, такі як тероризм, зміна клімату та міжнародні конфлікти, змушують держави співпрацювати між собою та діяти разом для вирішення загальних проблем. Це може обмежити владу та дії окремих держав у захисті їхнього національного суверенітету.

Міжнародні конфлікти становлять серйозний виклик для суверенітету держав у сучасному світі. Причини конфліктів можуть бути різноманітними, включаючи терито-

ріальні суперечки, релігійні та етнічні конфлікти, амбіції урядів та інші фактори. Коли міжнародні конфлікти спалахують, суверенітет держави може бути порушений через втручання зовнішніх акторів або навіть зазнавати офіційної анексії територій. Зазвичай, держави стверджують свій суверенітет через політичні, економічні та військові засоби. Проте в умовах міжнародних конфліктів, вони можуть відчувати тиск з боку міжнародної спільноти, інших держав або міжнародних організацій. Це може призвести до обмеження дій держави або навіть втрати частини її території.

Зі зростанням технологічного прогресу, зокрема в сфері інформаційних технологій, суверенітет держави стає уразливим перед новими загрозами. Кібербезпека стає важливим аспектом суверенітету, оскільки держави зазнають атак на свої комп'ютерні системи та інформаційні ресурси. Кібератаки можуть призвести до порушення державних секретів, критичної інфраструктури або навіть економічного шкоду. Також, збільшення збору та обробки особистих даних створює проблеми для суверенітету держав. Чутлива інформація може потрапити під контроль іноземних або приватних суб'єктів, що знесилює контроль та конфіденційність державних даних. Особливо важливо розглядати ці питання в контексті міжнародних відносин та забезпечення національної безпеки. Технологічний прогрес, як інструмент глобального зв'язку, може одночасно зміцнювати та ослаблювати суверенітет держав, залежно від того, як ефективно вони взаємодіють з цими технологіями та захищають свої інтереси.

Висновки. У контексті аналізу теоретичних підходів до сучасного суверенітету виявлено, що різноманітні наукові підходи допомагають розкрити багатогранність цього поняття та його взаємозв'язок з сучасними викликами. Вивчення різних теоретичних концепцій, від класичного визначення до сучасних інтерпретацій, дозволяє краще зрозуміти сутність суверенітету та його зміну у сучасних умовах. Теоретичні дослідження демонструють, що суверенітет держави є нестабільним та еволюційним поняттям, яке постійно адаптується до нових викликів та змін у світовому порядку.

У контексті дослідження сучасного суверенітету та його взаємодії з глобальними викликами, виявлено, що суверенітет держав постійно переосмислюється і адаптується під впливом різноманітних факторів. Глобалізація, міжнародні конфлікти та технологічний прогрес створюють нові виклики для суверенітету, вимагаючи від держав не лише збереження традиційних аспектів суверенітету, але й розроблення нових стратегій управління та захисту.

Зрозуміння та вивчення цих викликів допоможе у формуванні більш ефективних політичних та стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення національного суверенітету та стабільності. Розширення знань у цій області може також сприяти розвитку міжнародного співробітництва та встановленню більш прозорих та демократичних стандартів управління на міжнародному рівні. В цілому, подальше дослідження відносин між суверенітетом держав та глобальними викликами є важливим для подальшого розвитку міжнародного співтовариства та забезпечення миру та стабільності у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Biong Kuol Deng. The Evolving Concept and Institution of Sovereignty: Challenges and Opportunities. Asia POLICYbrief. 2010. № 28. Pp. 1–7. URL: https://www.academia.edu/94999853/The_Evolving_Concept_and_Institution_of_Sovereignty_Challenges_and_Opportunities?f_r=115930
2. Bodin J. Six Books of the Commonwealth. Basil Blackwell Oxford. 256 p. URL: https://www.yorku.ca/comninel/courses/3020pdf/six_books.pdf
3. Gerth H.H., Wright Mills C. Max Weber: Essays in Sociology (Translated and edited). Oxford University Press, 1946. Pp. 77–128. URL: <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/cagatay.cengiz/125313/Weber%20Politics%20as%20a%20Vocation.pdf>
4. Hardt M. Empire. Harvard University Press. 2000. 496 p. URL: https://monoskop.org/images/9/95/Hardt_Michael_Negri_Antonio_Empire.pdf
5. Merriam C. E., Jr. History of the Theory of Sovereignty since Rousseau. Batoche Books. Kitchener, Canada. 2001. 187 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/7048759.pdf>
6. Rousseau J.J. The Social Contract or Principles of Political Right (Translated by G. D. H. Cole). ISN ETH Zurich. 73 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/125486/5017_Rousseau_The_Social_Contract.pdf
7. Schmitt C. Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes : Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols. Hamburg : Hanseatische Verlagsanstalt. 1938. 132 p. URL: <https://lawcat.berkeley.edu/record/113029>
8. Демиденко Н.М. Політологія: навчальний посібник. Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. 318 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d89f768d-2b72-468d-b99e-64dc28425f83/content>
9. Політологічний словник : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. К. : МАУП. 2005. 792 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/kv_08.pdf
10. Статут Організації Об'єднаних Націй. Департамент громадської інформації ООН. 38 с. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf